

FERENCZ HEDVIG

„Megmondom magának egyébként...”

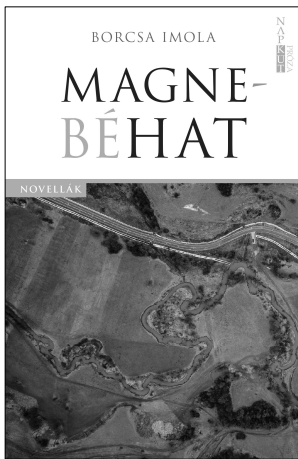
BORCSA IMOLA: MAGNEBÉHAT

A címben idézett fordulattal kezdődnek a szaftos történetek, a pletykák, mások életének darabkáit elbeszélő mendemondák. S így történik ez Borcsa Imola *Magnebêhat* című első kötetében is, amely az Erdélyi Híradó és a Napkút közös kiadásában jelent meg, a kortárs erdélyi irodalom egyik izgalmas új hangjaként.

Tíz novella, melyet összeköt egy helyszín és néhány szereplő. Vándorolnak egyikből a másikba, de a mesélő hangja valójában elválík az elbeszélő hangjától. A helyszín mindig a patika, hisz ahogy a fülszöveg is utal rá, „(...) hol futna össze máshol ez a rengeteg történet, mint a patikában?” Ennélfogva pedig patikusnak lenni a világ legizgalmasabb dolga, s ezt az újonnan odakerült gyógyszerésznővel – aki maga az elbeszélő – együtt talán mi sem gondolnánk, és a szövegek hamar meggyőznek bennünket.

A könyv nyelvének, narratívájának szervezőelve a pletyka. Elvira néni, a gyógyszertárban dolgozó takarítónő úgy viszonyul a pletykához, hogy tagadja pletykás mivoltát – „Nem vagyok én pletykás, gyógyszerésznő, nem azért mondom.” Aztán mégis, a kötet novellái mind e kijelentésnek a cáfolatai. A város a pletykán keresztül körvonalazódik, a szereplőket is így ismerjük meg. A kötet tíz novellán át, folytonosságában megírt szöbeszéd, fáma, formáját és tartalmát tekintve is. A mesélés kiszakít a mindennapok feladataiból, ezzel együtt ebből semmi sem tudja kiszakítani a mesélő Elvira nénit – félbe marad az étkezés, nem tudjuk meg, végül bezár-e a patika. Amíg mesél, az elbeszélte történeteken kívül nem érünk a jelen cselekvéseinek végére. Ez egy helyen látszik megfordulni, mikor egészen végigkísérjük Elvira néni hibiszkuszátültetését, ugyanakkor az elmesélt pletykával kapcsolatban nem biztos, hogy megfelelő mennyiségű információt közöl, s ezt ő maga is sérelmezi – „ki kell kérdezzem Magdikát, lehet, ő többet tud”.

Napkút Kiadó –
Erdélyi Híradó Kiadó
Budapest, 2019
72 oldal, 1990 Ft

tiszatáj

A szövegek egy kisváros mentalitását, székely nyelvjárását, szokásait, idős figuráit, s azok tipikus visszaemlékezéseit idézik elénk. Bár a szerző életéből fakadóan egy háromszéki helysége gyanakodnánk helyszíneként, a kötet túlmutat a helyi kereteken, a meg nem nevezett település bármelyik kelet-európai kisváros lehetne. Ebben a megidézett tipikus hangulatban Elvira néni alakja valójában egy kollektív tudat ki-
vetülése is, melyben mindazok a valós vagy annak hitt történetek kapnak szerepet, melyek az elmúlt évtizedek gondolati változásait őrzik. Így Elvira néni igazából nem is pletykálgodik, csupán éli mindennapi életét. Ehhez pedig hozzátartozik a mesélés, s hogy folyton rengeteg érdekes dolognak a tanúja. Mindez pedig múltbéli tapasztalatai mellett valóban érdekesítő lehet, egy egyébként ingerszegény kisvárosban. Ezeket a tanúként látott, vagy épp valakinek a valakijétől hallott dolgokat majd bizalmasan és kissé hencegve közli. Az, hogy az elbeszélő gyógyszerésznő, vagy akár az olvasó éppen hol tart a sok szálon futó történet követésében, nem érdekli: neki a mesélés és az információ birtoklása adja az élvezetet.

A novellák közös eleme a helyszínen kívül, pontosabban azzal együtt, a két főszereplő – az elbeszélő és Elvira néni. Az utóbbi sztereotip figura, kijelentései, hatalmas információhalmaza jellegzetes, ő maga egy két lábon járó híradó és adattár, mindent tud. Mikor megjelenik a gyógyszerertárban, felélénkül az addig unalmas társalgás, az elbeszélőnek át kell adni a szót, átfőmálódik a tér, megtelik bonyolult, egymásból ágazó, kusza történetekkel, amelyek igazságtartalma nemcsak a fikciós próza, de a pletyka természetéből fakadóan is lekövethetetlen – „persze ez nem biztos, de azért csak lehet benne valami”. A gyanútlan, pályakezdő gyógyszerész életébe egyik percről a másikra csöppen egy-egy történet, s bár nem kimondottan pletykára éhes személyiség, nem tudja elkerülni a mindennapi történetfolyamot. Elvira néninek a település egykori és jelenlegi történéseire, alakjaira, figuráinak életére vonatkozó kommentárjai, sajátos világértelmezései nem adnak konkrét útmutatást, segítséget az új városban, de oldják a gyógyszerésznő idegenségérzetét, hisz alig egy hete költözött a városba. Elvira néni mint beavató figura vezeti be a közösségen kívüli lányt a város tereibe, egykori és jelenlegi lakóinak életébe.

A történeteken keresztül a szerző a közelmúltat, főként a romániai rendszerváltás előtti és utáni időszakot térképezi fel, azt, hogy milyen folyamatok formálták akkor a társadalmat olyanná, amilyennek ma ismerjük. Mindezt úgy, hogy egyetlen személynek adja oda ezt a hangot, Elvira néninek: aki tudtán kívül, de tökéletesen vázolja fel azokat a társadalomformáló erőket, amelyek az említett évtizedekben hatottak. És ez nem egy kedves történet önmagában: a kilencvenes évek hirtelen jött optimizmusa, a korabeli beszédmódok a lehetőségekről és kilátásokról, a lelkesedés nem vált be, nem váltotta be a reményeket.

Miközben a kötet komolyan, egész súlyával együtt ábrázol egy időszakot, s az abban létező kelet-európai kisvárost, mégis humoros történetekről beszélhetünk. Egyszerre követi a realista és az anekdotikus próza hagyományát is, abszurd elemekkel kiegészülve. Olyan elemek jelennek meg, melyek talán a valóságban tényleg megtörténhetnek, legalábbis egy székely kisvárosban, szövegbeli megvalósulásukban azonban abszurd, humoros szituációkat teremtenek – „(...) valami furcsa neve van, Redva vagy Rudra, azt jelenti japánul, hogy fájdalomcsillapító. Magyar ember, csak egy japán buddhista paptól tanulta a gyógyítást Kínában, az adta neki ezt a nevet, valahogy így magyarázta Lemhényi Bözsike a harmadikról.”

Elvira néni szomszédjai, kománéi – Lemhényi Bözsike, Manyika, Lepácsekné –, a patika előtt elbotorkáló bácsi, a túldalolon lévő lépcsőházba besétáló néni: mindnyájan részei az elbeszélésnek. Elvira néni pletykája beidézi őket, csak így ismerjük meg őket, s a takarítónő szavain kívül nem tudunk meg többet róluk. Az elbeszélő gyógyszerész nem ad hangot ítéleteinek, csendes, nem reagál a hallottakra, csak figyel. A szövegek többsége így a tényközlésre szorítkozik. Nincsenek magyarázatok, csak a pletyka nyelve, s az a hang, ahogyan az elbeszélő ezt a pletykafolyamatot narrálja, annak szócsövévé válik. A felidézett sorsok történeteiből mindig újabbak kezdődnek, ezekből épülnek a további szálak. Bár pletyka természetéből adódóan a szereplők teszik izgalmassá a történeteket, itt mégsem a karaktereken, hanem a történeteken lesz a hangsúly, a történetmesélés folyamata és minősége fontosabb, mint maga a történet.

A kötet két elbeszélőjének kapcsolatában nem egészen egyértelmű, hogyan és miért van szüksége egyiknek a másikra, van-e egyáltalán, de összetartozásuk mégis szükségszerű. A gyógyszerertárban dolgozó takarítónő a székely kisvárosi múlt és jelen teljes körű ismerője. S bár az elbeszélő a gyógyszerésznő, a szó mégis folyamatosan Elvira nénihez kerül, így pedig izgalmasan helyezkedik egymás mellé, fésülődik egybe a két hang: a két narráció egyidejűleg van jelen, valójában egyik a másikban folytatódik. A novellák központi alakja pedig inkább lesz Elvira néni, mintsem az elbeszélő. A rajta átszűrt és ellenőrizhetetlen történetek a hiedelmekkel és álmítoszokkal átszótt tapasztalataiból jönnek létre, s az elbeszélő ezt felismerve csupán a történet előadásmódjára figyel, nem az elhangzottak hitelességére kíváncsi, nem azt kutatja és próbálja igazolni. Ez az odafordulás kapcsolja össze a két narrátort, kimondatlan szövetségként létezik köztük és a kötet szövegei között is. Ez a novellákat működtető meghatározó poétikai eljárást, az egész kötet koherenciáját adó elbeszélésmódot eredményez. A két beszélőnek különböző narrátori feladata van, a szövegek kettejük napi találkozásából születnek. Elvira néni beavat, megismertet, szórakoztat, s a takarítónő áramló történetmondását valójában a gyógyszerésznő ezalatt legtöbbször néma, alig észrevehető jelenléte feltételezi. Néma befogadása teszi lehetővé a történetek áramlását. A fiatal elbeszélő hallgatása, s az a magatartás, mellyel csupán fizikai jelenlétéről ad hírt, anélkül, hogy reflektálna az elhangzottakra, kívülállásra, távolságtartásra utal.

Borcsa Imola helyenként lábjegyzeteket is használ a novellákban, pl. a székely kifejezésnél, vagy a román szavaknál. Elvira néni háromszéki nyelvjárást használ, s a szerző ügyesen építi be a nyelvváltozatot, nem terheli túl a szöveget, nem válik öncélúvá a „székelykedés”. Érződik a helytörténeti jártasság, a történelmi háttér ismerete is, amely segíti az egyébként ösztönös, intuitív nyelv- és karakterformálást. A nyelvjárás pedig az énfeltárás eszközeként, kulturális gyakorlatként is funkcionál – Elvira néni nyelve eleve segíti a beavatás folyamatát. A lendületes, erős sodrású, többárnyalatú nyelv hitelesíti a takarítónő világértését, nézőpontját, emellett az élőbeszéd elevenségével, a szóbeszéd véletlenszerűségével teremt meg a pletyka nyelvét a novellákban. Továbbá az is érdekes, ahogyan a pletykáló, a kissé reflektálatlan nyelven beszélő figura beszél többet, és az összetettebben gondolkodó elbeszélő van hallgatásra, megfigyelésre ítélve. Ez tulajdonképpen leképezheti a kisváros működési mechanizmusát.

A kötet tárgya bár jól ismert, megközelítésmódja mégis újszerűen hat. A humorban gazdag elbeszélések mögött komoly kérdések merülnek fel: változott-e valami az

elmúlt évtizedekben, azokhoz az időkhöz képest, amelyekről Elvira néni mesél. S milyen összefüggések formálják még most is a kommunizusból megmaradt gondolkodást, a hiányzó felelősségtudatot? Mindez egyszerű pletykák szintjén domborodik ki a szövegekben. A folytonos visszautalások, és ciklikusan visszatérő városalakók okán, bár nem szükségszerű, mégis izgalmas lehet a lineáris olvasat, s ezzel együtt talán azt is mondhatjuk, hogy laza szerkezetű kisregényként is olvasható a kötet.